

УДК 338.43.01:658

[https://doi.org/10.33296/2707-0654-10\(20\)-11](https://doi.org/10.33296/2707-0654-10(20)-11)

ШУТАК ІГОР

Вінницька районна рада, м. Вінниця, Україна

ORCIDiD: <https://orcid.org/0000-0002-0093-4941>

САВЧЕНКО МАРИНА

доктор економічних наук, професор,

Донецький національний університет імені
Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

ORCIDiD: <https://orcid.org/0000-0002-9063-3551>

УДОСКОНАЛЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ДІАГНОСТИКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПІДХОДУ

Анотація. Одним із дієвих інструментів забезпечення прийняття управлінських рішень є комплексна діагностика результатів діяльності підприємства. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених питанням діагностики та оцінки діяльності підприємства, а також на широке висвітлення зазначених питань у навчальній фаховій літературі, питання методики й організації комплексної діагностики результатів діяльності підприємства на основі інтегрального підходу, потребують подальших досліджень з огляду на їх актуальність та складність проведення. Неоднозначність теоретичних положень і недостатність відповідних практичних розробок у цій області вказують на потребу в комплексному дослідженні теоретико-методологічних і практичних засад даної проблеми.

В статті на основі дослідження стану АПК України виявлені тенденції його розвитку, серед яких: нарощення обсягів виробництва та експорту; значні інструменти підтримки агробізнесу державою; при зменшенні загального експорту продукції збільшення експорту продукції АПК з України; превалювання експорт агропродукції над імпортом тощо.

Об'єктом для дослідження тенденцій економічної діяльності підприємств аграрного сектору вибрано господарська діяльність ПрАТ «Вінницький олійножировий комбінат» – найпотужнішого виробника рослинних олій в Україні.

Доведено, що у цілому діагностика результатів діяльності підприємства дозволила зробити висновок про нестабільність його фінансового стану. Аналогічний висновок отримано і у результаті діагностики банкрутства підприємства за дискримінантною моделлю, запровадженою «Порядком оцінки фінансового стану бенефіціара та визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних

фінансових організацій».

Авторами обґрунтовано потребу підприємств агропромислового сектору у інтегральному підході до комплексної діагностики результатів діяльності, який включає ключові індикатори за всіма напрямками, що можуть використовуватися не тільки для прийняття управлінських рішень, але й для моніторингу. Здійснена комплексна діагностика результатів діяльності підприємства на прикладі агропромислового підприємства Вінниччини – ПрАТ «Вінницький ОЖК» – за 2018-2020 рр.

Ключові слова: діагностика, комплексна діагностика, методи, показники, інтегральний підхід, АПК, агросектор.

Вступ. Завершення одних і наближення інших кризисних явищ в Україні зумовлює необхідність глибокого вивчення стану діяльності суб'єктів господарювання з метою вироблення механізму їх стійкого розвитку та запобігання банкрутства у своїй господарській діяльності. Це актуалізує розроблення нових підходів до дослідження стану діяльності підприємства на певному етапі у визначений проміжок часу, одним із яких є комплексна діагностика результатів діяльності підприємств агропромислового сектору.

Необхідність оцінювання стану діяльності підприємства диктується тим, що визначення перспектив розвитку відповідно до інерційних методів прогнозування цілком засновано на діагностиці діяльності підприємств агропромислового сектору. Діагностика дає змогу виявити негативні аспекти і тенденції розвитку суб'єкта господарювання та виробити стратегію його розвитку, що дає змогу усунути наявні вади й підвищити ефективність його діяльності. Це зумовило актуальність проблем, поставлених і вирішених в дослідженні.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Необхідність аналітичного (діагностичного) дослідження діяльності підприємства для виявлення проблемних питань функціонування та розроблення засобів щодо покращення його становища не викликає сумнівів, яку усвідомлює більшість вчених, праці яких досліджено. Зокрема, вивченню актуальності та розкриттю сутності

досліджуваного явища приділили увагу Ю.М. Бахрамов, О.С. Вартанов, В.А. Верба, А.Е. Воронкова, О.О. Гетьман, В.В. Глухов, А.П. Градов, Н.Г. Данілочкіна, О.Г. Дмитрієва, Н.М. Євдокимов, Т.О. Загорна, А.В. Кириєнка, Б. Коласс, Е.М. Коротков, Т.Д. Костенко, Л.А. Костирко, Л.О. Лігоненко, А.І. Муравйов, О.І. Олексюк, Н.В. Родіонова, Т.І. Решетняк, І.Г. Сокириська, З.Н. Соколовська, П.П. Табурчак, І.Д. Фаріон, В.М. Шаповал, Г.О. Швиданенко, а також інші науковці в сферах фінансового та стратегічного менеджменту, антикризового управління. Однак, потреба менеджменту підприємств агосектору в удосконаленні методів комплексної діагностики результатів діяльності для прийняття виважених ефективних управлінських рішень залишається і досі нагальною.

Метою даної статті є обґрунтування з позицій системного підходу теоретичних і методичних положень вдосконалення комплексної діагностики результатів діяльності підприємства на основі інтегрального підходу.

Виклад основного матеріалу. Дослідження стану АПК України дозволило виявити такі тенденції розвитку: АПК України демонструє вагомі досягнення – нарощення обсягів виробництва та експорту, високий рівень прибутковості та рентабельності виробництва. За 2014-2020 рр. валове виробництво продукції АПК зросло в 2,4 рази і за результатами 2020 р. складало майже 10% від ВВП країни. Для забезпечення постійного розвитку АПК в Україні держава розробила певні інструменти підтримки бізнесу. Найвагоміший серед них – це фінансування за рахунок видатків державного бюджету, відшкодування податків та фінансова допомога аграріям на розробку та реалізацію інноваційних проектів у агросфері.

При зменшенні загального експорту продукції з України за 2014-2020 рр. експорт продукції АПК з України зріс на 32,9% і за результатами 2020 р. склав 22,2 млрд дол. (рис. 1), що є абсолютним рекордом для України.

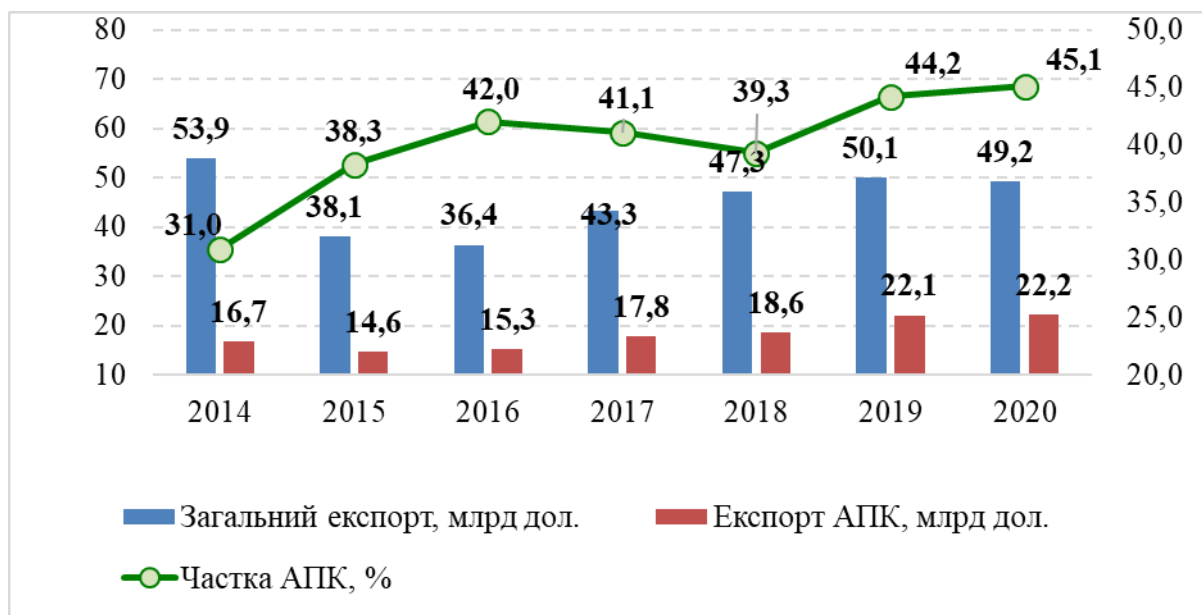

Рис. 1. Динаміка загального експорту та експорту продукції АПК у 2014-2020 рр., млрд дол. США

Джерело: побудовано авторами за [1]

Зростаючі тенденції щодо експорту продукції АПК та його частки у загальному експорті країни свідчить про те, що національний аграрний ринок є експортоорієнтованим. Причому експорт агропродукції переважає над імпортом (рис. 2).

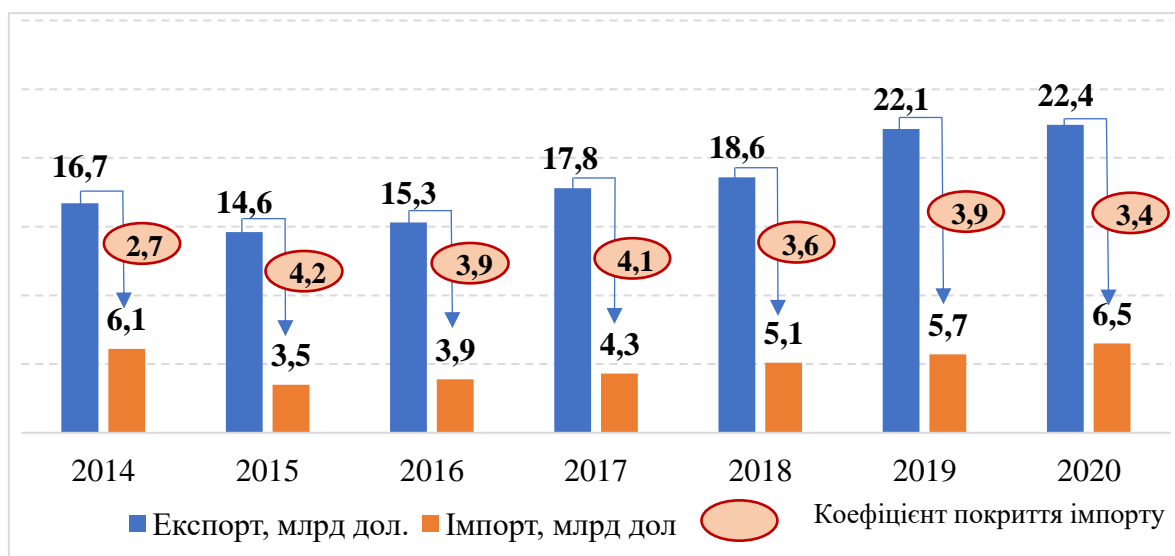

Рис. 2. Динаміка співвідношення імпорту та експорту продукції АПК в

Україні у 2014-2020 рр., млрд дол. США

Джерело: побудовано авторами на основі [1]

За даними рис. 2 у результаті зіставлення та аналізу показників імпорту та експорту агропродукції національного виробництва прослідковується чітка тенденція до переважання експорту над імпортом – у 3,4 рази у 2020 р. (у 2014 р. різниця була меншою – у 2,7 рази). Максимальне переважання експорту над імпортом спостерігалось у 2015 р. – у 4,2 рази. Це підтверджує експортну орієнтацію національного агробізнесу.

За підсумками календарного 2020 р. було зафіксовано найбільші в історії України обсяги експорту соняшникової олії – 6,9 млн. тон, попри те, що за даними Державної служби статистики, урожай соняшнику в Україні у 2020 р. скоротився на 2 млн тон. За оцінками Міністерства сільського господарства США (USDA), у 2020/21 МР Україна залишиться світовим лідером з експорту соняшникової олії.

Об'єктом для дослідження тенденцій економічної діяльності підприємств аграрного сектору вибрано господарська діяльність ПрАТ «Вінницький олійножировий комбінат» – найпотужнішого виробника рослинних олій в Україні.

ПрАТ «Вінницький ОЖК» є універсальним комбінатом, який переробляє три види олій (ріпак, соняшник, соя) та здійснює глибоку переробку власної олії. Основним видом виробленої та реалізованої продукції у 2020 р. була соняшникова олія рафінована, часка якої в загальному обсязі виробництва та обсязі реалізації склала відповідно 47% та 43% проти 2019 р. 17% та 14% [2].

Аналізуючи дані динаміки основних показників діяльності ПрАТ «Вінницький ОЖК» за останні роки (рис. 3), можна зробити висновок, що починаючи з 2013 р. ПрАТ «Вінницький ОЖК» впевнено нарощувало масштаби діяльності, забезпечуючи продукцією не тільки внутрішній ринок, а й поступово завойовуючи зовнішній ринок. Рекордним за масштабами діяльності

став 2017 р., хоча він став і роком започаткування негативної тенденції – не тільки отримання від’ємного чистого фінансового результату, але і його поступового збільшення. Зменшення обсягів чистого доходу у 2020 р. у порівнянні з 2018 р. на 24,6% відбулося у зв'язку з закриттям з 01.06.2020 р. «жирової програми», а саме закриттям виробництва жирів, виробництва маргаринів.

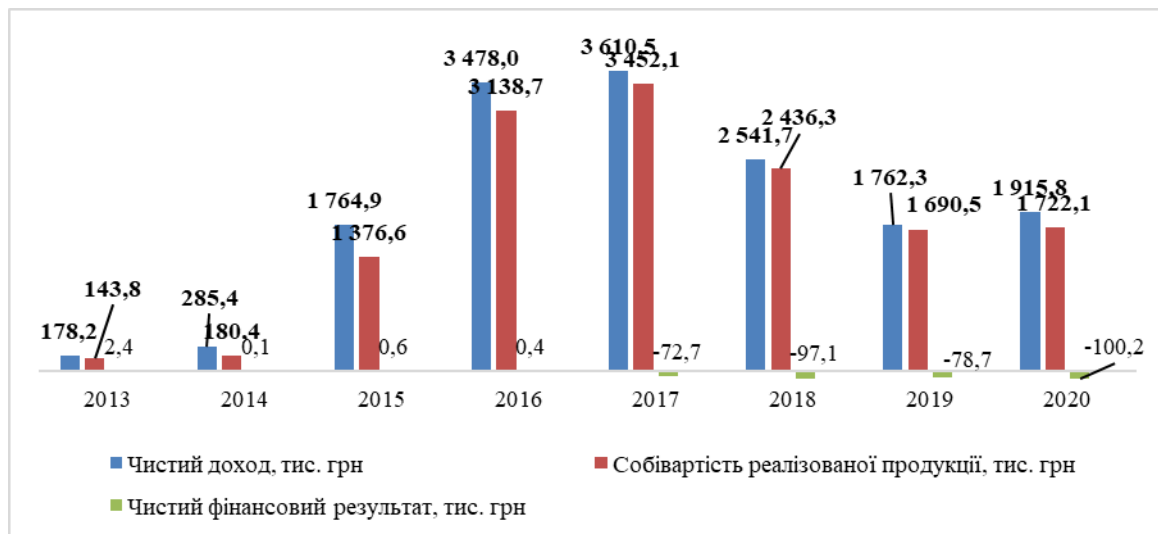

Рис. 3. Динаміка фінансових результатів ПрАТ «Вінницький ОЖК» за 2013-2020 рр., тис. грн

Джерело: побудовано автором на основі [2]

В цілому фінансова діагностика діяльності ПрАТ «Вінницький ОЖК» дозволяє зробити наступний висновок: фінансовий стан підприємства є нестабільним. Підприємство працювало зі збитками протягом аналізованого періоду, що свідчить про неефективне ведення господарської діяльності.

Це підтверджують і результати діагностики банкрутства за **дискримінантною моделлю**, запровадженою «Порядком оцінки фінансового стану бенефіціара та визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій», залежно від виду економічної діяльності, який затверджено наказом Міністерства фінансів України від 1 квітня 2003 р. № 247 [3]:

$$Z_{\text{укр}}^{\text{АПК}} = 0,035 \times K_1 + 0,04 \times K_2 + 2,7 \times K_3 + 0,1 \times K_6 + 1,1 \times K_7 + 1,2 \times K_8 + 0,05 \times K_9 - 0,8, \quad (1)$$

де K_1 – коефіцієнт покриття;

K_2 – проміжний коефіцієнт покриття;

K_3 – коефіцієнт фінансової незалежності;

K_6 – коефіцієнт рентабельності продажу ЕВІТ;

K_7 – коефіцієнт рентабельності продажу ЕВІТДА;

K_8 – коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком;

K_9 – коефіцієнт оборотності оборотних активів.

Залежно від значення інтегрального показника підприємству присвоюється один із дев'яти рейтингових класів за рівнем імовірності дефолту. Рейтинг при цьому розглядається як інструмент фінансової діагностики на основі визначення показника ймовірності дефолту (Probability of Default, PD) [4, с. 257].

Розрахунок показника для ПрАТ «Вінницький ОЖК» в 2018-2020 рр. наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Розрахунок інтегрального показника рівня загрози банкрутства за моделлю українських підприємств для ПрАТ «Вінницький ОЖК» в 2018-2020 рр.

Показники	2018	2019	2020
1	2	3	4
Коефіцієнт покриття (K_1)	0,723	0,438	0,473
Проміжний коефіцієнт покриття (K_2)	0,542	0,242	0,189
Коефіцієнт фінансової незалежності (K_3)	0,602	0,627	0,625
Коефіцієнт рентабельності продажу ЕВІТ (K_6)	-0,002	0,000	0,050
Коефіцієнт рентабельності продажу ЕВІТДА (K_7)	0,059	0,091	0,134
коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком (K_8)	-0,022	-0,019	-0,026
коефіцієнт оборотності оборотних активів (K_9)	3,989	3,969	4,725
Інтегральний показник ($Z_{\text{укр}}^{\text{АПК}}$)	1,109	1,192	1,269
Ймовірність банкрутства	безнадійна заборгованість, дефолт		

Джерело: розраховано авторами на основі [2]

За результатами табл. 1 можна зробити висновки, що ПрАТ «Вінницький ОЖК» в 2018-2020 рр. відповідно до оціночної моделі належить до ІХ класу компаній. Інтерпретація ймовірності дефолту показує нам, що підприємство має безнадійну заборгованість, дефолт.

Сьогодні для вітчизняних підприємств, зокрема і аграрного сектору постає потреба у інтегральному підході до комплексної діагностики результатів діяльності, який включає ключові індикатори за всіма напрямками, що можуть використовуватися не тільки для прийняття управлінських рішень, але й для моніторингу. Пропонуємо виділити декілька рівнів величини індикаторів:

– *рівень 1* – значення показника перебуває в межах визначеного коридору нормативних величин, а динаміка його зміни рухається до середини коридору. Стан підприємства можна оцінити як «відмінний»;

– *рівень 2* – значення показника перебуває в межах визначеного нормативу, динаміка стабільна. Стан підприємства можна оцінити як «відмінний», якщо значення показника перебуває в середині коридору або «добрий» – на межах коридору;

– *рівень 3* – значення показника перебуває в межах визначеного коридору, але динаміка свідчить про його рух від середини коридору до визначених максимальних і мінімальних меж. Стан підприємства «добрий»;

– *рівень 4* – значення показника перебуває за межами коридору, але спостерігається тенденція до поліпшення. Стан підприємства, залежно від величини відхилення від норми і темпів руху до еталонного значення, може бути «добрий» або «задовільний»;

– *рівень 5* – значення показника стійко перебуває за межами коридору. Залежно від величини відхилення від нормативного рівня стан підприємства «задовільний» або «незадовільний»;

– *рівень 6* – значення показника за межами коридору і має тенденцію до погіршення. Стан підприємства «незадовільний».

Комплексну діагностику результатів діяльності підприємств агросектору можна подати на графіку двома лініями:

за *еталонною траєкторією* $(x_{e1}, x_{e2}, \dots, x_{en})$, як відповідна пряма, дані якої забезпечують стійкий розвиток підприємства;

за *фактичною траєкторією* $(x_{\phi1}, x_{\phi2}, \dots, x_{\phi n})$, яка подається у вигляді кривої, пов'язаної з наявними відхиленнями від еталонних величин в ту чи іншу сторону (плюс, якщо $\frac{x_{\phi}}{x_e} > 1,0$ або мінус, якщо $\frac{x_{\phi}}{x_e} < 1,0$).

Комплексну діагностику результатів діяльності здійснено на прикладі ПрАТ «Вінницький ОЖК» за 2018-2020 рр. (табл. 2).

Результати комплексної діагностики діяльності ПрАТ «Вінницький ОЖК» за 2018-2020 рр. представлені на графіку (рис. 4).

Стійкий стан економічного потенціалу підприємства забезпечується за умови, що показники максимально наближені до еталонної прямої, або якщо вони знаходяться вище її значень.

Передумови розвитку загрози банкрутства підприємств можна виявити за негативними відхиленнями фактичних і еталонних нормативних показників рівня їх економічного потенціалу.

Здійснена комплексна діагностика результатів діяльності підприємства на прикладі агропромислового підприємства Вінниччини – ПрАТ «Вінницький ОЖК» – за 2018-2020 рр., дозволила встановити відхилення стану підприємства від еталонного за всіма індикаторами. Особливого занепокоєння викликають показники фінансової стійкості (коефіцієнт забезпеченості власними оборотними активами) та рентабельності (коефіцієнт рентабельності (збитковості) активів).

Результати комплексної діагностики результатів діяльності ПрАТ «Вінницький ОЖК» на основі інтегрального підходу підтверджують висновки тотальної діагностики підприємства.

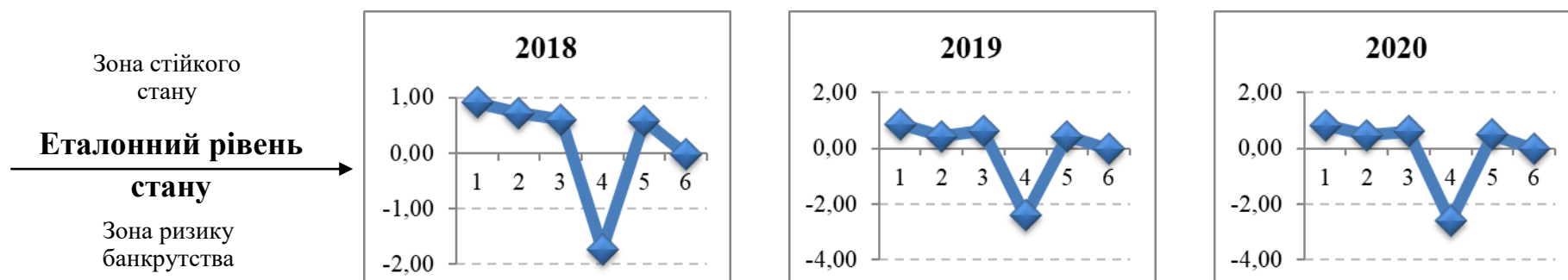
Висновок. Отже, діагностика результатів діяльності підприємства – це процес розпізнавання диспропорцій і оцінки особливостей функціонування підприємств, що включає цілеспрямоване дослідження, аналіз отриманих результатів та їх узагальнення, а також знаходження шляхів усунення існуючих диспропорцій.

Таблиця 2

Система показників комплексної діагностики результатів діяльності ПрАТ «Вінницький ОЖК» за 2018-2020 рр.

Показники	Норматив	Фактичні дані за роками			Відхилення співвідношення фактичної величини показника до еталона від 1,0		
		2018	2019	2020	2018	2019	2020
1. Коефіцієнт придатності основних засобів	0,5	0,91	0,87	0,83	0,81	0,74	0,66
2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,35	0,72	0,44	0,47	1,07	0,25	0,35
2. Коефіцієнт автономії	0,5	0,60	0,63	0,62	0,20	0,25	0,25
4. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними активами	0,5	-1,73	-2,42	-2,62	-4,47	-5,84	-6,25
5. Ресурсовіддача	0,58	0,58	0,43	0,49	0,00	-0,25	-0,16
6. Коефіцієнт рентабельності (збитковості) активів	0,1	-0,03	-0,02	-0,03	-1,26	-1,22	-1,29

Джерело: розраховано авторами на основі [2]

Примітка 1, 2, 3, 4, 5, 6 – назва показника за номером у табл. 3.2

Рис. 4. Рівень управління системою показників стану ПрАТ «Вінницький ОЖК» в 2018-2020 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі табл. 2

На практиці використовуються численні методи і прийоми діагностики, спільно з якими важливо застосовувати елементи інтегрального підходу. У будь-якому випадку доцільно виходити з конкретної ситуації і професійного рівня спеціалістів, які здійснюють діагностування та сфери економічної активності підприємства, адже результати діяльності підприємств агропромислового сектору значною мірою піддаються впливу збоку факторів вітчизняного ринку та його середовища.

За результатами проведеного дослідження, можна зробити висновок, що для ефективної діяльності вітчизняних підприємств агропромислового сектору необхідно проводити комплексну діагностику результатів діяльності на основі інтегрального підходу, який на відміну від існуючих дозволяє прийняти ефективні управлінські рішення.

Використана література

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Офіційний сайт ПрАТ «Вінницький ОЖК». URL: <http://vmzhk.vioil.com/>
3. Порядок оцінки фінансового стану бенефіціара та визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 1 квітня 2003 р. № 247. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0315-03#Text>
4. Маркіна І. А., Таран-Лала О.М. Контролінг для менеджерів: нав. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2013. 304 с.

References

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Ofitsiinyi sait PrAT «Vynnytskyi OZhK». URL: <http://vmzhk.vioil.com/>.
3. Poriadok otsinky finansovoho stanu benefitsiara ta vyznachennia vydu zabezpechennia dlia obsluhovuvannia ta pohashennia pozyky, nadanoi za rakhunok koshtiv mizhnarodnykh finansovykh orhanizatsii, zatverdzheno nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 1 kvitnia 2003 r. № 247. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0315-03#Text>.

4. Markina I. A., Taran-Lala O.M. Kontrolinh dlia menedzheriv: nav. posibnyk. K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2013. 304 p.

Игорь Анатольевич Шутак

Винницкий районный совет, г. Винница, Украина

Савченко Марина Васильевна,

доктор экономических наук, профессор,

Донецкий национальный университет имени Василя Стуса,

г. Винница, Украина

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КОМПЛЕКСНОЙ ДИАГНОСТИКИ ПРЕДПРИЯТИЙ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО СЕКТОРА НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАЛЬНОГО ПОДХОДА

Аннотация. Одним из действенных инструментов обеспечения принятия управленческих решений является комплексная диагностика результатов деятельности предприятия. Несмотря на значительное количество научных трудов, которые посвящены вопросам диагностики и оценки деятельности предприятий, а также широкое освещение указанных вопросов в учебной специальной литературе, вопросы методики и организации комплексной диагностики результатов деятельности предприятия на основе интегрального подхода требуют дальнейшего исследования, ориентируясь на их актуальность и сложность проведения. Неоднозначность теоретических положений и недостаточность соответствующих практических разработок в этой области указывают на необходимость комплексного исследования теоретико-методологических и практических основ данной проблематики.

В статье на основе исследования состояния АПК Украины выявлены тенденции его развития, среди которых: наращивание объемов производства и экспорта; значительные инструменты поддержки агробизнеса государством; при уменьшении общего экспорта продукции увеличение экспорта продукции АПК из Украины; превалирование экспорта агропродукции над импортом и прочее.

Объектом для исследования тенденций экономической деятельности предприятий аграрного сектора выбрана хозяйственная деятельность ЧАО «Винницкий масложировой комбинат» – крупнейшего производителя растительных масел в Украине.

Доказано, что в целом диагностика результатов деятельности предприятия позволила сделать вывод о нестабильности его финансового состояния. Аналогичный вывод получен и в результате диагностики

банкротства підприємства по дискримінантній моделі, введеної «Порядком оцінки фінансового стану бенефіціара і визначення виду забезпечення для обслуговування і погашення заборгованості, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій».

Авторами обґрунтована потреба підприємств агропромислового сектору в інтегральному підході до комплексної діагностики результатів діяльності, включаючи ключові індикатори по всіх напрямках, які можуть використовуватися не тільки для прийняття управлінських рішень, але й для моніторингу. Здійснено комплексна діагностика результатів діяльності підприємства на прикладі агропромислового підприємства Вінницької області – ЧАО «Вінницький МЖК» – за 2018-2020 гг.

Ключевые слова: діагностика, комплексна діагностика, методи, показники, інтегральний підхід, АПК, агропромисловий сектор.

Ihor A. Shutak

Vinnytsia District Council, Vinnytsia, Ukraine

Maryna V. Savchenko

Doctor of Economics, Professor,

Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

IMPROVEMENT OF COMPREHENSIVE DIAGNOSTICS OF AGRICULTURAL SECTOR ENTERPRISES ON THE BASIS OF INTEGRATED APPROACH

Abstract. One of the effective tools to ensure management decisions is a comprehensive diagnosis of the results of the enterprise. Despite a significant number of scientific works devoted to the issues of diagnostics and evaluation of the activities of enterprises, as well as extensive coverage of these issues in the educational special literature, the issues of the methodology and organization of complex diagnostics of the results of the enterprise's activities on the basis of an integral approach require further research, focusing on their relevance and complexity holding. The ambiguity of theoretical provisions and the insufficiency of relevant practical developments in this area indicate the need for a comprehensive study of theoretical and methodological methods.

The article, based on a study of the state of the agro-industrial complex of Ukraine, identifies trends in its development, including: increasing production and exports; significant tools to support agribusiness by the state; at decrease in the general export of production increase in export of production of agrarian and industrial complex from Ukraine; prevalence of agricultural exports over imports, etc.

The object of study of trends in economic activity of agricultural enterprises is the economic activity of PJSC «Vinnytsia Oil and Fat Plant» – the most powerful producer of vegetable oils in Ukraine.

It is proved that in general the diagnosis of the results of the enterprise allowed to draw a conclusion about the instability of its financial condition. A similar conclusion was obtained as a result of the diagnosis of bankruptcy of the enterprise according to the discriminatory model introduced by the "Procedure for assessing the financial condition of the beneficiary and determining the type of collateral for servicing and repayment of loans provided by international financial organizations".

The authors substantiate the need of agro-industrial enterprises in an integrated approach to comprehensive diagnostics of performance, which includes key indicators in all areas that can be used not only for management decisions but also for monitoring. A comprehensive diagnosis of the results of the enterprise on the example of the agro-industrial enterprise of Vinnytsia – PJSC «Vinnytsia OZHK» – for 2018-2020.

Key words: diagnostics, complex diagnostics, methods, indicators, integrated approach, agro-industrial complex, agricultural sector, agro-industrial complex, agricultural sector.